

Demans Dostu Toplum İçin Farkındalık Eğitim Programının Yerel Yönetim Çalışanları Üzerindeki Etkisi

Tuğçe Keleş

Gerontolog, MA

Adres: Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği, Antalya

E-Posta: kelestugcee@gmail.com

Geliş Tarihi: 10 Ocak 2021; Kabul Tarihi: 13 Ocak 2021

Doi: 10.24876/senex.2021.32

Künye: Keleş, T. (2020). Demans Dostu Toplum İçin Farkındalık Eğitim Programının Yerel Yönetim Çalışanları Üzerindeki Etkisi. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4, 65-70.

 <https://orcid.org/0000-0003-0152-7894>

Özet

Bu çalışmanın temel amacı; Yaş Dostu Kentlere Doğru: Hızla Yaşlanan Bir Toplumda Yaş Dostu Çevreler ve Hizmetler Yaratmak (Arun, 2019) araştırması kapsamında oluşturulan DemansFarkındalık Eğitim Programı'nın etkililiğini ölçmektir. DFEP; Toplumsal Cinsiyet, Damgalama, Demansı Fark Etmek, Belediye Hizmetlerinde Yaş Dostu Çevre ve Hizmetler Anlayışının Önemi ve Yaş Dostu Çevreler ve Hizmetler Bağlamında Demans Dostu Toplum olmak üzere toplamda 5 modülden oluşur. Çalışma kapsamında, DFEP'nin uygulanması sonucu elde edilen veriler kullanılarak ikincil veri analizi gerçekleştirilmiştir. İkincil veri analizi ile Muratpaşa Belediyesi bünyesinde yer alan; Sosyal Yardım İşleri, Zabıta ve Park ve Bahçeler Müdürlüğü birimlerine uygulanan DFEP'nin; cinsiyet ve çalışılan birim bağlamında etkililiği değerlendirilmiştir. Alan yazınına bakıldığında, demans farkındalığına dair geliştirilen eğitim programlarının ağırlıklı olarak tıbbi bakım olduğu görülmektedir. Bu açıdan sosyal bilimler bakış açısıyla geliştirilen DFEP'inin; sosyal bakım, sosyal ve ekonomik koruma, kişisel özerkliğin korunması, yaş dostu çevre ve demans dostu toplum gibi konuları içerisinde barındırması dolayısıyla alana katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Nitekim gerçekleştirilen analizler sonucunda, DFEP'yi oluşturan her bir modülün katılımcıların bilgi ve farkındalık düzeyinde olumlu anlamda fark yarattığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:

Demans • Yaşam boyu öğrenme • Yaş dostu çevre • Demans dostu toplum

The Impact of Awareness Training Program for Dementia Friendly Community on Local Government Employees

Abstract

The main purpose of this study is to measure the effectiveness of the Education Program for Dementia Awareness (DFEP) formed within the scope of the research "Towards Age Friendly Cities: Creating Age Friendly Environments and Services in a Rapidly Aging Society" (Arun, 2019). Within the scope of the study, secondary data analysis was carried out by using the data obtained from the application of DFEP. Within the scope of secondary data analysis; the effectiveness of DFEP was assessed in relation to gender and working branches by applying it to Social Aid Affairs, Municipal Police and the Parks and Gardens Department in the Muratpaşa Municipality. When the literature is examined, it is seen that the education programs developed for dementia awareness are mainly medical care. In this respect, it is thought that the DFEP developed from the social sciences perspective will contribute to the field as it includes subjects such as social care, social and economic protection, protection of personal autonomy, age-friendly environment and dementia-friendly

society. As a result of the analyze performed, it was observed that each module constituting DFEP made a difference in the level of knowledge and awareness of the participants.

Keywords:

Dementia • Life long learning • Age friendly environment • Dementia-friendly society

Giriş

Son yüzyıl içerisinde nüfus dinamiklerine bakıldığında, meydana genel değişimin dünya genelinde ciddi etkiler yarattığı görülmektedir. Toplumların yaşlanmasıyla karakterize olan bu değişim, yeni olana ayak uydurmayı ve gelecekte olması beklenene de hazırlanmayı gerekli kılmaktadır. Bu durum; toplumsal yaşlanma sürecinde bilhassa gelişmekte olan ülkeler için karşılaşılan zorluklarla başa çıkma stratejileri geliştirebilmeyi önemli hale getirir (Arun & Holdsworth, 2018).

Güvenilir bir yönetim sistemi, hem sorunların belirlenmesinde hem de belirlenen sorunların çözülmesi aşamasında oldukça önemli bir yer tutar. Demokratik bir yönetim anlayışı, toplumun her kesimine ulaşmanın ilk adımınıdır. Ayrıca; yoksulluk, bakım ihtiyacının karşılanması, engellilik gibi incinebilir gruplara götürülecek hizmetin kalitesinin belirlenmesinde de rol sahibidir.

Yaşlanma alanında ele alınabilecek konulara vurgu yapan Yaşlanma 2.0 çalışmasında; toplumsal katılım, hareketlilik, günlük yaşam tarzı, finansal dirlik, sağlık bakım koordinasyonu, zihin sağlığı, yaşam sonu kararları gibi başlıklar incinebilir gruplar içerisinde çalışılması gereken konular olarak gösterilmektedir (Arun, 2019). Bu bakış açısıyla; demans ve Alzheimer gibi görünürlüğü günden güne artan ve toplumun birçok kesimini etkileyen çok boyutlu hastalıkların, hem genel hem de yerel yönetimler tarafından çalışılması gerektiği düşünülmektedir.

Demans hastalığının görünürlüğünün artmasıyla birlikte konuyla ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalarda artış meydana

gelmiştir. Son yıllarda özellikle demans yaygınlığına dair birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Ancak demansın teşhisinin oldukça zor olması doğru sonuçlara ulaşmayı zorlaştırmaktadır. 2017 yılı itibarıyla küresel ölçekte demansın 50 milyon insanı etkilediği, bu sayının 2030 yılında 82 milyona ve 2050 yılında 152 milyona ulaşacağı öngörülmektedir (ADI, 2018). Bu açıdan; sağlık hizmetlerinin, sosyal bakımın ve finansal korumanın erişilebilir ve kaliteli olması oldukça önemlidir. Tüm bunlar düşünüldüğünde; demans çalışmalarının temelinde, demanslı kişinin insan haklarının korunması temel öncelik olarak gözetilmelidir. Demans kişiliği öldürmez. Hastalık teşhisi konulduktan sonra kişinin statü kaybının olmaması için kişilik haklarına duyulan saygı devam etmelidir (Innes, 2009). Bu bağlamda; demansın sadece tıbbi bir mesele olduğunu düşünmek, bakım ve tedavi odaklı bir planlama yapmak, demansın çok boyutlu yapısını göz ardı etmek demektir. Oysaki demans sadece demanslı kişiyi etkilemez; aileyi, bakım vereni, mahalleyi, kenti ve tüm toplumu etkiler. Bu açıdan; toplumla birebir ilişki içerisinde olan yerel yönetimlerin, kişiyi merkeze aldığı, aile ve toplumu kapsayan çalışmalar gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bu bakış açısıyla bu çalışma; profesyonellerin, araştırmacıların, politikacıların ve bir bütün olarak toplumun demansa dair farkındalık geliştirmesinin, hizmetin sağlanmasında önemli bir adım olacağı düşüncesiyle hazırlanmıştır.

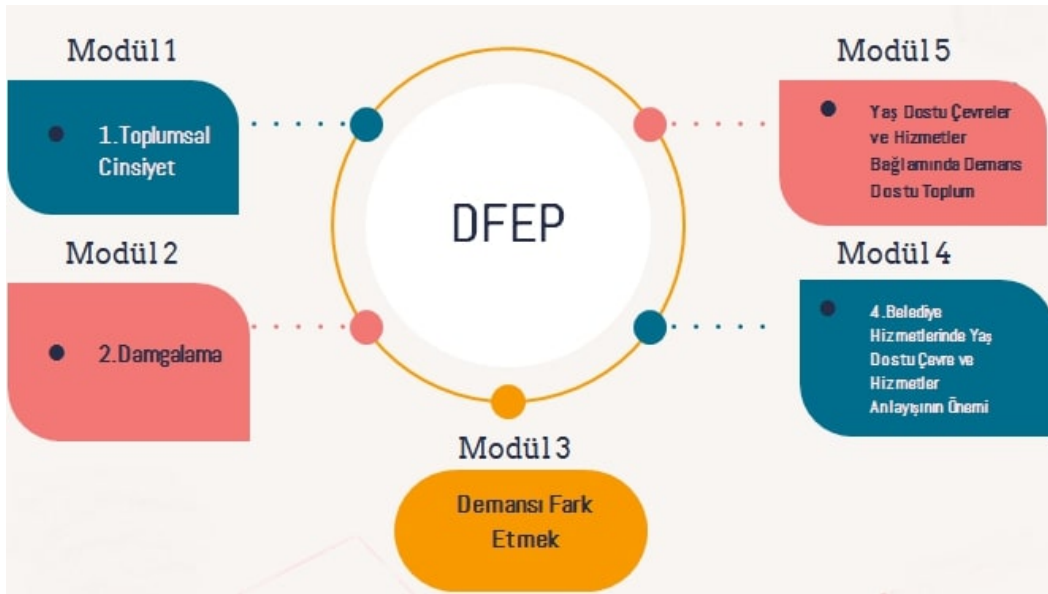
Böylece; **Yaş Dostu Kentlere Doğru: Hızla Yaşlanan Bir Toplumda Yaş Dostu Çevreler ve Hizmetler Yaratmak** (Arun, 2019) araştırması kapsamında oluşturulan Demans Farkındalık

Eğitim Programı, Muratpaşa Belediyesi çalışanlarına uygulanmış ve eğitim programının etkililiğinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

DFEP'nin İçeriği

Farkındalık çalışmaları; içerik ve uygulama bağlamında toplumdaki topluma farklılık göstermektedir. Bu açıdan çalışılan topluluğun iyi analiz edilmesi, mevcut durumun tespiti,

gerekliliklerin ve hedeflerin ön çalışmalarla belirlenmesi gerekmektedir. Kişilik haklarının korunması, damgalamanın önüne geçilmesi, sosyal alanların tanımlanması ve çalışılan grupların homojen olmadığının kabulü, farkındalık çalışmalarında dikkat edilmesi gereken noktalardan bazılarıdır. Bu bağlamda hazırlanan DFEP toplamda 5 modülden oluşmaktadır. DFEP'ye dair modüller aşağıdaki gibidir.

Şekil 1: Demans Farkındalık Eğitim Programı

DFEP'de yer alan; modül 1, modül 2 ve modül 3 başlangıç modülü olarak tanımlanmaktadır. Bu modüllerde yer alan eğitimlere katılmayan katılımcılar modül 4 ve modül 5 içerisinde yer alan eğitimlere katılamazlar. Ayrıca modül 4 ve modül 5; yaşlanma, yaşlılık ve yerel yönetim hizmetleri bağlamında özel içeriğe sahip olduğundan konuyla ilgili alan çalışanlarına uygulanmak üzere tasarlanmıştır.

Bu doğrultuda Toplumsal Cinsiyet Modülü ile katılımcıların; toplumsal cinsiyetle ilgili temel bilgileri edinmeleri ve toplumsal cinsiyetin yaşlanma süreci üzerindeki etkilerine dair farkındalık geliştirmeleri amaçlanmıştır.

DFEP'nin 2. modülü ayrımcılığın dikkat edilmesi gereken boyutlarından biri olan damgalamaya odaklanmaktadır. Damgalama; sosyal olarak itibarsızlaştırıcı davranışları içeren kalıplardan ve ön yargılardan meydana gelmektedir (Goffman, 1997). Bu doğrultuda modül 2'nin hedefi katılımcıların; ayrımcılık, yaşlanma ve demans arasındaki ilişkiyi fark etmelerini sağlamaktır. DFEP'nin 3. modülü olan Demansı Fark Etmek; demansa dair temel bilgiler, demansın toplumsal görünürlüğü ve bu doğrultuda geliştirilebilecek hizmetlere odaklanmaktadır. DFEP'nin 4. modülü insan hakları bakış açısıyla yaş dostu çevre kavramına odaklanmıştır ve bu bağlamda siyasal ve sosyal

farkındalık konuları ele alınmıştır. Modüldeki temel hedef; katılımcıların demans hakkında yeni hizmetler geliştirmesi için altyapı oluşturmaktır. DFEP'nin son modülünde ise; demans dostu bir toplumun nasıl inşa edilebileceği tartışılmış ve bu konuda yapılan örnek çalışmalar katılımcılarla paylaşılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın temel amacını; Yaş Dostu Kentlere Doğru: Hızla Yaşlanan Bir Toplumda Yaş Dostu Çevreler ve Hizmetler Yaratmak (Arun, 2019) araştırması kapsamında oluşturulan DFEP'nin etkililiğini ölçmek oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda; "DFEP'i yerel yönetim çalışanları için etkili bir eğitim programı mıdır?" sorusuna cevap aranmıştır.

Araştırmanın evrenini Muratpaşa Belediyesi bünyesinde bulunan 35 birim ve çalışanları oluşturmaktadır. Evren içerisinden örneklem seçilirken, demans hastaları, onların aileleri ve bakım verenler ile doğrudan ya da dolaylı olarak iletişim kuran, hizmetlerin planlanması ve uygulanması aşamalarında yer alan karar vericiler ve uygulayıcıların yer aldığı birimler içerisinden 3 birim tercih edilmiştir. Bu birimler; Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü, Park ve Bahçeler Müdürlüğü ve Zabıta Müdürlüğü'dür.

Bu doğrultuda; 6 Mayıs 2019 tarihinde uygulanmaya başlanan eğitim programına 21'i kadın 42'si erkek olmak üzere toplamda 63 kişi katılmıştır. Çalışmanın başında her bir katılımcıdan yazılı aydınlatılmış onam alınmıştır. Gerçekleştirilen eğitimler 9 Haziran 2019 günü sona ermiştir.

Modüllerin etkinliğini değerlendirmek üzere 2 basamaklı bir yol izlenmiştir. Öncelikle her modülde, ele alınan konuya dair katılımcıların subjektif değerlendirme yapmalarını sağlayacak bir soru yöneltilmiştir. Katılımcılardan bu sorulara dair cevaplarını; "0: Hiç bilgili değilim ve 10: Tamamen bilgiliyim"

numara aralığında değerlendirmeleri istenmiştir. Ardından modülün içeriğine bağlı olarak farkındalık ve bilgi düzeyini ölçmeye yönelik sorular ile ölçüm gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların, eğitim verilen konulara dair algı ölçümleri için 5'li Likert Tipi Tutum Ölçeği kullanılmıştır. DFEP'nin 1., 2., 4., 5. modülleri ve 3. modülün bir bölümü için bu ölçek kullanılmıştır.

Temel Bulgular

DFEP'nin etkililiği ölçülürken her bir modül; bilgi, algı ve farkındalık başlıkları baz alınarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda 1. modül olan Toplumsal Cinsiyet Modülü'nün erkek katılımcılar üzerinde olumlu yönde etki yarattığı görülmüştür. Fakat modül 1 kadın katılımcılar üzerinde olumlu etki yaratmamıştır. Bunun nedeni ise, kadın katılımcıların ilk puanlarına bakıldığında anlaşılmıştır. Bu sonuçlara göre kadın katılımcıların eğitim öncesinde de toplumsal cinsiyetle ilgili farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu ve eğitimin fark yaratmamasının sebebinin bu olduğu görülmektedir.

Yaş ayrımcılığı, damgalamanın boyutlarından biridir ve modül 2 içerisinde ele alınmıştır. Bu bağlamda modül 2'nin etkililiği değerlendirildiğinde, hem cinsiyet hem de çalışılan birim bazında modülün katılımcıların damgalamaya dair düşüncelerinde olumlu fark yarattığı tespit edilmiştir.

Yerel yönetim çalışanlarına demans hakkında farkındalık kazandırmayı hedefleyen modül 3, demans hakkında temel bilgileri ve toplumsal görünürlük konusunu ele almaktadır. Değerlendirmeler sonucunda modül 3'ün, kadın katılımcılar üzerinde olumlu bir fark oluşturmadığı ancak erkek katılımcılar üzerinde olumlu bir fark yarattığı görülmüştür. Eğitime

katılan kadın katılımcıların %85'i Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü çalışanlarından oluşmaktadır ve bu katılımcılar çalışma hayatlarında demanslı kişilerle birebir etkileşim halindedirler. Kadın katılımcıların eğitim öncesi farkındalık puanlarına bakıldığında zaten konuyla ilgili farkındalıklarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun modül 3'ün kadın katılımcılar üzerinde olumlu etki yaratmamasının sebebi olduğu düşünülmektedir.

DFEP'nin 4. ve 5. modüllerinde siyasal ve sosyal farkındalık kavramları ele alınarak demans dostu bir toplumun nasıl inşa edilebileceğine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda her iki modülün de katılımcılar üzerinde olumlu bir fark yarattığı görülmüştür.

Demansın görünür hale gelmesi hem hizmet sağlayan kurumlar hem de vatandaşlar için önemlidir. Her toplum kendi içerisinde farklı dinamiklere sahiptir. Demans çalışmalarının ilk adımı yaşanılan toplumu tanımak olmalıdır. Hizmet sağlayıcılarının bu farkındalığa sahip olması, onların mevcut durumu belirleyerek planlama yapmalarına olanak sağlamaktadır.

En gencinden en yaşlına tüm katılımcılar fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan birçok sorun yaşamalarına ve %87'si bu sorunları tamamen bakım rolleriyle ilişkilendirmesine rağmen yine de bakım vermeyi sürdürmekteydiler. Bir anlamda kişiler, kendileri bakıma ihtiyaç duyar hale gelmeyi göze alarak, kendilerinden vazgeçerek bakım vermeyi sürdürmekteydi. Bu durumla ilgili olarak daha çok manevi ve duygusal yönler ön plana çıkarılsa da arka planda sınıfsal konum, sosyoekonomik durum ve düşük eğitim seviyesi gibi sosyal belirleyicilerin olması önemli bir bulguydu.

Tez konusunun ortaya çıkışındaki ilk an'a döndüğümüzde, yaman çelişkinin bazı önemli sebepleri de biraz olsun gün yüzüne çıkmıştı:

Bakım verenler geronteknolojik ürünlere oldukça gereksinim duyuyordu ama mevcut durumda bu ürünler hiçbir şekilde kullanılmıyordu. Bunun temel sebepleri ise; bilgisizlik, maddi kaygılar, çalışma sistemi ve bakım ortamlarının fiziki uygunsuzluğu olarak sıralanıyordu.

Sonuç ve Değerlendirme

Son dönemlerde yapılan çalışmalar demans görülme sıklığının arttığını göstermektedir. 2018 yılında WHO tarafından yayınlanan rapora göre her yıl ortalama 9.9 milyon kişi demansa yakalanmaktadır ve bu kişilerin %63'ü düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır (WHO, 2018). Demanslı kişi sayısında meydana gelen artış, bu alanda çalışan iş gücüne duyulan ihtiyacın artmasına da neden olmaktadır. Dünya Bankası'nın ve WHO'nun yapmış olduğu çalışmalara göre 2030 yılı itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 40 milyon yeni sağlık ve sosyal bakım alanında çalışan iş gücüne ihtiyaç duyulacaktır (WHO, 2017). Ancak unutulmamalıdır ki bakım ve sosyal desteğin yeterli düzeyde sağlanabilmesi sadece çalışan iş gücünü arttırmakla mümkün kılınmaz. Nitelikli hizmetin sağlanabilmesi için şehir planlayıcılarının, çevre tasarımcılarının ve hizmet sunumu esnasında insanlarla temas halinde olan uzmanların, demansı fark etmeleri gerekmektedir.

Bu bağlamda, demans dostu bir toplum yaratmanın ilk adımı hayatın her alanında demansı görünür kılmakla başlar. Ayrıca, demansın sosyal ve ekonomik etkilerinin farkında olarak ihtiyaçları tanımlamak ve bu doğrultuda harekete geçmek gerekmektedir. Kamu kurumlarının, sivil toplumun ve vatandaşların genelinin katıldığı bir organizasyon tasarımı, demansla ilişkili damgalama ve izolasyonun önüne geçmek için oldukça önemlidir. İhtiyaçlara uygun, erişilebilir

ve uygun ulaşım seçenekleriyle karakterize faaliyetler oluşturmak ve bunları günlük yaşam rutinine dahil edebilmek gerekmektedir.

Bu doğrultuda yerel yönetim çalışanlarının demans farkındalık eğitimlerini almaları oldukça önemli olacaktır. Zira insanlarla birebir etkileşim halinde olan yerel yönetim çalışanların da oluşturulacak farkındalığın, ihtiyacı olan insanlara daha kolay yansıtacağı düşünülmektedir. Bu bakış açısıyla gerçekleştirilen çalışmada, geliştirilen farkındalık eğitimiyle katılımcıların demansa dair bilgi ve farkındalık düzeylerinde olumlu bir fark yaratılmıştır. Ancak; yaratılan farkın hizmete dönüşüp dönüşmediği, bireysel ve kurumsal anlamda ne gibi yansımaları olacağı uzun vadede araştırılması gereken konular olarak görülmektedir. Bu açıdan; benzer eğitim modüllerinin yaygınlaştırılarak uygulanmasının ve etki takibinin yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

ADI. (2018). From plan to impact Progress towards targets of the "Global action plan on dementia."

Arun Ö. (2019). *Yaş Dostu Kentlere Doğru: Hızla Yaşlanan Bir Toplumda Yaş Dostu Çevreler ve Hizmetler Yaratmak*, Araştırma Projesi: RWI- 1020128-165870.

Arun. Ö. & Holdsworth, J.K. (2018). Generational Care and Support Mechanisms in Turkey: Identifying at Risk Population. In *Research on Family Structures in Turkey: Advanced Statistical Analysis, 2018*. The General Directorate of Family and Social Services: Ankara.

Goffman, E. (1997). Selections from stigma L. J. Davis (Ed.), *The disability studies reader* içinde (s. 203-215). Taylor & Frances: Florence, KY US

Innes, A. (2009). *Dementia studies: A social science perspective*. London: Sage.

World Health Organization. (2017). Global action plan on the public health response to dementia 2017–2025.

World Health Organization. (2018). Towards a dementia plan: a WHO guide.